

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2023-79-14-22>
УДК 378.147.091

САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ГОТОВНІСТЬ ДО НЕЇ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© Замчій С.В.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора:

Замчій Сергій Володимирович: ORCID: 0009-0000-3357-0980; szamchiy@gmail.com, аспірант,
Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна.

У статті розглянуто самостійну навчальну діяльність здобувачів освіти, що має важливе значення в процесі оволодіння ними професійними знаннями та вміннями та у формуванні їх як особистостей під час навчання в закладі вищої освіти.

Самостійну навчальну діяльність розглянуто як специфічний вид навчальної діяльності, що є складним процесом формування компетентностей. Обґрунтовано ефективність процесу формування компетентностей у здобувачів освіти з огляду на їх включення в самостійну навчальну діяльність, наведено цільові орієнтири, які визначені компетентнісним підходом щодо безперервного професійного самовдосконалення та саморозвитку здобувачів освіти в процесі навчання та поза його межами. Показано відображення самостійної навчальної діяльності здобувачів освіти в описі кваліфікаційних рівнів Національної рамки кваліфікацій.

Визначено завдання системи освіти, що забезпечують ефективне формування компетентностей у здобувачів освіти: розвиток професійної самосвідомості, набуття знань з організації самостійної пізнавальної діяльності, розвиток умінь і навичок самостійної пізнавальної діяльності.

Проведено аналіз поняття «самостійна навчальна діяльність» на основі аналізу термінологічної, психолого-педагогічної літератури та наукових праць. Показані спільні та відмінні ознаки між поняттями «самостійна робота», «самостійна навчальна робота», «самостійна навчальна діяльність», які використовуються в інформаційних джерелах присвячених темі нашої роботи. Визначено перелік окремих питань, що є предметом розгляду науковців у контексті вирішення проблеми самостійної навчальної діяльності здобувачів освіти.

Розглянуто різні підходи до самостійної навчальної діяльності здобувачів освіти з точки зору знаннево-орієнтованої та особистісно-орієнтованої парадигми навчання.

Схарактеризовано структурні елементи самостійної навчальної діяльності: мета та предмет діяльності, засоби і способи її здійснення, засоби контролю та корекції результатів діяльності.

Зазначено, що ефективність самостійної навчальної діяльності залежить від готовності здобувачів освіти щодо її здійснення. Проведено аналіз підходів щодо визначення поняття «готовність» у науково-педагогічній літературі.

За результатами аналізу наукових джерел визначені та схарактеризовані когнітивний, мотиваційно-ціннісний, оцінювально-рефлексивний компоненти, що визначають ступінь сформованості готовності до самостійної навчальної діяльності в здобувачів освіти.

Ключові слова: самостійна навчальна діяльність, самостійність, самостійна робота, компетентнісний підхід, готовність до самостійної навчальної діяльності, компоненти готовності до самостійної навчальної діяльності.

Zamchiy S. V. "Independent learning activities and readiness of higher education students for them".

The article deals with the independent learning activity of students, which is important in the process of mastering their professional knowledge and skills and in the formation of their personalities while studying at a higher education institution.

Independent learning activity is considered as a specific type of learning activity, which is a complex process of competence formation. The effectiveness of the process of forming competencies in students is substantiated in view of their inclusion in independent learning activities; the target benchmarks determined by the competence approach to continuous professional self-improvement and self-development of students in the learning process and beyond are presented. The reflection of independent learning activities of students in the description of qualification levels of the National Qualifications Framework is shown.

The tasks of the education system that ensure the effective formation of competencies in students are defined: development of professional self-awareness, acquisition of knowledge on the organization of independent cognitive activity, development of skills and abilities of independent cognitive activity.

The concept of "independent learning activity" is analyzed on the basis of the analysis of terminological, psychological and pedagogical literature and scientific works. The common and distinctive features between the concepts of "independent work", "independent study", "independent learning activity", which are used in information sources on the topic of our work, are shown. The list of individual issues that are the subject of consideration by scientists in the context of solving the problem of independent learning activities of students is determined.

Different approaches to independent learning activities of students are considered in terms of knowledge-oriented and personality-oriented learning paradigms.

The structural elements of independent learning activity are characterized: the purpose and subject of activity, means and methods of its implementation, means of control and correction of the results of activity.

It is noted that the effectiveness of independent learning activities depends on the readiness of students to implement it. The approaches to the definition of "readiness" in the scientific and pedagogical literature are analyzed.

Based on the results of the analysis of scientific sources, the cognitive, motivational and value, evaluative and reflective components that determine the degree of readiness for independent learning activities in students are identified and characterized.

Keywords: independent learning activity, independence, independent work, competence-based approach, readiness for independent learning activity, components of readiness for independent learning activity.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства ставить особистість на перший план як абсолютну цінність, яка є джерелом соціального прогресу. Чітко проявилася залежність суспільства від тих здібностей і якостей особистості, які розвиває і формує освіта. Сучасна система освіти має забезпечити підготовку компетентного, мобільного, творчого фахівця. Перед здобувачем освіти, який живе в умовах формування інноваційного соціально-економічного середовища, постають завдання вибірково засвоювати сучасні наукові та технологічні знання; сприймати інноваційні технології, нові можливості економічної поведінки; швидко адаптуватися до запитів і вимог світу, що динамічно змінюється, спираючись на свій освітній потенціал. Сьогодні на перший план висувається завдання формування в здобувачів освіти таких характеристик, як здатність здобувати нові знання та вміння, творча активність у прийнятті рішень, широка професійна орієнтація. Умовою, що забезпечує його розв'язання, є підвищення якості навчальної самостійної діяльності, професійний саморозвиток здобувача освіти в ній.

Посилення ролі самостійної діяльності здобувачів освіти означає необхідність перегляду підходів до її організації та формування в навчальному процесі закладу вищої освіти, що має будуватися так, щоб розвивати вміння навчатися, формувати в майбутнього фахівця здібності до

саморозвитку, самоосвіти, самовираження, творчого застосування набутих знань у процесі самореалізації, способів адаптації до професійної діяльності в сучасному світі.

Проблема формування самостійної діяльності одна з важливих проблем у науці. Уперше вона отримала своє теоретичне узагальнення в працях П.І. Підкасистого, який розробив дидактичну концепцію самостійної діяльності здобувачів освіти. Однак його теорія створювалася в рамках знаннево-орієнтованої парадигми в навчанні й розкриває лише зовнішній - організаційний бік самостійної діяльності в навчальному процесі [12].

Сучасна особистісна парадигма освіти актуалізувала необхідність переведення здобувача освіти з позиції пасивного споживача інформації, яким він був у системі традиційного навчання, у позицію самостійного, активного учасника процесу аналізу навчальних завдань, який вміє знайти спосіб їх вирішення та практичної реалізації.

Важливу роль у підготовці фахівця, компетентного в багатьох галузях професійної діяльності, який уміє застосовувати теоретичні знання на практиці, володіє професійно значущими якостями, виконує самостійна навчальна діяльність. Саме вона готує до самоосвіти, створює можливості для продовження освіти, постійного підвищення своєї кваліфікації, отримання нової професії, формує свідомість та розвиває активність здобувачів освіти.

Самостійна навчальна діяльність відіграє провідну роль не тільки в оволодінні професійними знаннями та вміннями фахівця певного профілю, а головне - у формуванні його особистості. Річ не тільки в тому, що самостійне розв'язання проблеми робить її більш надійною в майбутній роботі, і не тільки в тому, що самостійне осягнення істини відкриває ширші можливості творчого застосування накопиченого знання. Основне значення такої діяльності здобувачів освіти полягає в тому, що вона сприяє розвитку особистості, в основі якої домінує універсальний чинник розвитку суспільства - самостійна праця людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість і необхідність самостійної роботи здобувачів освіти давно доведена вченими, проте реальна її організація залишається вельми актуальною проблемою, тим паче за умов введення нових стандартів і реалізації компетентнісного підходу до навчання. Освоєння змісту освіти, як необхідна умова розвитку компетентного фахівця, неможливе без організації та методичного забезпечення самостійної роботи студентів, спрямованої на оволодіння компетентностями.

Компетентнісний підхід, на підставі якого здійснюється освітній процес, визначив не тільки перелік компетентностей на кожному рівні освіти, якими повинні оволодіти здобувачі освіти, а й цільові орієнтири їх підготовки в контексті безперервного професійного самовдосконалення та саморозвитку, а саме [8]:

1) розвиток здатності здобувачів освіти самостійно вирішувати проблеми в різних областях і видах діяльності, заснований на використанні соціального досвіду, елементом якого є їх власний досвід;

2) створення умов для формування у абітурієнтів досвіду самостійного вирішення когнітивних, комунікативних, організаційних, моральних та інших проблем, що становлять зміст освіти;

3) оцінка освітніх результатів заснована на аналізі рівня освіти, досягнутого претендентом на здобуття освіти на певному етапі навчання.

Таким чином компетентнісний підхід в освіті дає змогу сформулювати у здобувачів освіти здатність до самостійної діяльності, організаційною основою якої є створення відповідних умов для її виконання.

Самостійна робота знайшла відображення в описі кваліфікаційних рівнів Національної рамки кваліфікацій. Так бакалавр зобов'язаний збирати й інтерпретувати дані з проблеми та розв'язувати їх; мати навчальні

навички для продовження навчання. Магістр повинен бути здатний розуміти і інтерпретувати новітні явища в теорії; застосовувати знання в нових або незнайомих ситуаціях; мати навички самоосвіти [14].

Аналіз показує, що домінуючою складовою освітнього процесу, що проєктується на компетентнісній основі, стає самостійна навчальна діяльність здобувачів освіти, як вищий рівень навчальної діяльності, зумовлений рефлексивністю: формуванням теоретичного мислення і самосвідомості у здобувачів освіти, становленням і розвитком особистості [6].

Самостійну навчальну діяльність здобувачів вищої освіти за реалізації компетентнісного підходу, на відміну від традиційного до неї підходу, за якого вона виступала вторинною діяльністю, що доповнювала діяльність викладача в аудиторії, слід розглядати як основну діяльність тих, хто навчається, керовану викладачем і таку, що забезпечує досягнення компетентностей, формування яких передбачено відповідними освітніми програмами [15].

Під самоосвітньою навчальною діяльністю розуміють, з одного боку, спрямовану й систематичну пізнавальну діяльність здобувача освіти, у процесі якої він самостійно удосконалює свої компетентності, в результаті чого відбувається якісний розвиток його особистості; з другого - сукупність кількох видів діяльностей, основою яких є пізнання себе, встановлення цілей, оцінювання своїх можливостей, здібностей, якостей, які сприяють або перешкоджають самоосвіті.

Дане визначення дає змогу виокремити розв'язувані в нових педагогічних умовах освітнього процесу завдання, що забезпечують ефективне формування компетентностей. До них слід віднести насамперед: розвиток професійної самосвідомості здобувачів освіти, набуття ними знань з організації самостійної пізнавальної діяльності, розвиток умінь і навичок самостійної пізнавальної діяльності (саморегуляція, самоаналіз, самооцінка, самоконтроль, самореалізація) [6].

З позиції системного підходу в організації самостійної навчальної діяльності доцільно виокремити такі компоненти: визначення рівня готовності здобувачів освіти до самостійної навчальної діяльності; вивчення ставлення здобувачів освіти до умов організації та проведення самостійної навчальної діяльності, її форм та змісту; створення системи навчальної інформації для забезпечення самостійної навчальної

діяльності; установа педагогічно (дидактично) виправданої взаємодії викладачів та здобувачів освіти; створення адекватних умов пізнавальної діяльності з урахуванням індивідуальних здібностей здобувачів освіти (побудова індивідуальних освітніх траєкторій); забезпечення системи незалежного контролю за засвоєнням змісту навчальної дисципліни під час та оцінювання якості виконання самостійної роботи; наявність коригувальних дій з боку викладача та здобувача освіти за кожним компонентом і процесом самостійної навчальної діяльності у цілому [11].

Для наукового підґрунтя нашого дослідження, яке буде пов'язано з формуванням вмінь самостійної навчальної діяльності здобувачів вищої освіти в процесі їх підготовки, слід провести аналіз самого поняття «самостійна навчальна діяльність» та з'ясувати, яким чином визначається готовність здобувачів освіти до її здійснення.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі поняття «самостійна навчальна діяльність» та готовності до її здійснення здобувачами освіти.

Виклад основного матеріалу. Ідея формування самостійної навчальної діяльності була закладена ще в глибоку давнину й аналізувалася Аристотелем, Сократом, Платоном та ін. Подальшого розвитку вона набула в роботах Я.А. Коменського, І.Г. Песталоцці, А. Дістервега, у творах вітчизняних педагогів і громадських діячів: Л. В. Жарова, І. Я. Лернера, Н. Ф. Талізінної, К.Д. Ушинського та ін. Різні аспекти цієї проблеми (самоосвітня діяльність, готовність до неї, саморозвиток особистості) знайшли відображення в науково-педагогічних працях українських науковців (О.В. Бурлука, І.В. Грабовець, А.М.Добровольська, Д.В.Смельянова, А.М.Абрамович, О.В.Малихін та ін.).

Із середини ХХ століття особливу увагу стали привертати питання формування та розвитку самостійної діяльності в навчальному процесі вищої школи. Були визначені підходи до:

- формування поняття «самостійна діяльність студентів» та його видового розмаїття (Г.В. Артамонова, О.М. Безпала, Н.А. Єрошина, та ін.);

- активізації та індивідуалізації самостійної навчальної діяльності (В.П. Баулін, О.Г. Глазко, Т.Н. Гук, та ін.);

- формування вмінь і навичок самостійної діяльності (О.П. Брусянїна, О.Г. Жданова, Т.П. Мануйлова, О.В. Шабашова, Т.А. Шульгїна та ін.);

- організації самостійної навчальної діяльності з урахуванням специфіки змісту окремих дисциплїн (Л.В. Графт, Н.В. Щербакова та ін.);

- створення відповідного навчально-методичного забезпечення (О.В. Виштак, Н.В. Пєрькова та ін.);

- удосконалення організаційних форм (С.В. Пихова та ін.);

- стимулювання до здійснення самостійної діяльності (О.А. Стурова та ін.);

- управління навчальною самостійною діяльністю (Є.В. Єрмолович, Н.А. Єрошенко, О.Н. Риблова, С.В. Чебровська та ін.);

- формування готовності здобувачів освіти до організації самостійної діяльності та її керівництва (В.А. Крючков, Ю.Г. Резнікова, Н.І. Ястремська та ін.);

- формування культури самостійної діяльності (О.А. Намаканова, В.В. Мещерякова та ін.);

- різноманітних аспектів самоосвітньої діяльності (О.Н. Безпала, О.Н. Інкіна, В.В. Митюшкин, Д.Л. Лотюк, Д.Л. Опрощенко, Л.М. Павлова, О.В. Серебряник, О.Ф. Федорова та ін.);

- особистісних аспектів самостійної діяльності (І.В. Ісмаїлова, Л.В. Цурикова та ін.).

Говорячи про значення самостійної навчальної діяльності, і класики, і наші сучасники роблять одні й ті самі висновки, а саме: жоден вплив ззовні, жодні інструкції, повчання, накази, переконання, покарання не замінять і не зрівняються за ефективністю із самостійною діяльністю. Знаменитий німецький педагог Адольф Дістервег писав: «Розвиток та освіта не можуть бути надані або доведені до відома будь-якої особи. Кожен, хто хоче в них брати участь, повинен досягти цього власною діяльністю, власними зусиллями та на свій страх і ризик» [16].

Аналіз сучасних літературних джерел показав, що в трактуванні поняття «самостійна навчальна діяльність» досі не вироблено єдиного підходу. В наукових працях дослідники використовують поняття: «самостійна робота» (С.І. Архангельський, Р.А. Нізамов, А.Г. Молибог, Л.В. Жарова та ін.), «самостійна навчальна робота» (П.І. Підкасистий, П.І. Трубіна, М.І. Шутикова), «самостійна навчальна діяльність» (М.А. Федорова).

Поняття «самостійна робота» трактується як самостійний пошук необхідної інформації, придбання знань, використання цих знань для вирішення освітніх, наукових і

професійних завдань (В. М. Король, В. П. Мусієнко) [11].

З точки зору Грицюк Л. К., Сірук М. В. самостійна робота - це різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності претендентів на здобуття освіти в аудиторний та позакласний час, під наглядом викладачів, але без безпосереднього керівництва [5].

Алексюк А.М. розглядає це поняття як діяльність, що складається з безлічі елементів: творче сприйняття і розуміння навчального матеріалу під час лекції, підготовки до занять, іспитів, заліків, виконання курсових і кваліфікаційних робіт [12].

Євменова В.І. вважає самостійну роботу методом навчання, за якого здобувачі освіти під керівництвом педагога і за його завданням самостійно розв'язують поставлену задачу в спеціально наданий для цього час, що спонукає їх до самостійної діяльності та завершується певними результатами [7].

На думку О.В. Малихіна, «самостійна робота - це організована система навчання під керівництвом викладача, який виступає як організатор роботи здобувачів освіти і як консультант з їхньої самоосвіти, у цьому разі здобувач освіти виступає в ролі об'єкта навчальної діяльності» [9].

Підкасистий П.І. розглядає самостійну роботу як засіб навчання, який: формує в того, хто навчається, необхідний обсяг і рівень знань, умінь і навичок для розв'язання пізнавальних завдань, і слугує відповідно до просування від нижчих до вищих рівнів розумової діяльності; виробляє в того, хто навчається, психологічну установку на самостійне систематичне поповнення знань і оволодіння вміннями орієнтуватися в потоці наукової інформації; слугує найважливішою умовою самоорганізації та самодисципліни здобувача освіти в оволодінні методами пізнавальної діяльності; є найважливішим засобом педагогічного керівництва та управління самостійною пізнавальною діяльністю здобувача освіти в процесі навчання [12].

Сучасний освітній процес спирається на засади особистісно-орієнтованого підходу до навчання, коли здобувач освіти виступає як суб'єкт навчальної діяльності, як особистість, що прагне самовизначення, самореалізації, самоконтролю. І це не випадково, оскільки працюючи самостійно, здобувач освіти вчиться свідомо перевіряти й оцінювати свою роботу, у разі потреби коригувати її, а також контролювати себе. Самоконтроль, у даному випадку, є ніби «обличчям» самостійної роботи.

Відповідно до цього висловлювання, І.А. Зимня вважає, що «самостійна робота є значущою умовою формування готовності здобувачів освіти до самоконтролю навчальної, а в майбутньому і професійної діяльності». Самостійна робота є завжди внутрішньо вмотивованою діяльністю, виконання якої, на думку І.А. Зимньої, вимагає досить високого рівня самосвідомості, рефлексивності, самодисципліни, особистої відповідальності та приносить задоволення як процес самовдосконалення і самопізнання. Для самого здобувача освіти самостійна робота, з погляду того самого автора, - це внутрішньо вмотивована діяльність, яка передбачає: усвідомлення мети своєї діяльності; прийняття завдання, надання йому особистісного сенсу; підпорядкування виконанню цього завдання інших інтересів і форм своєї зайнятості; самоорганізацію в часі та самоконтроль у виконанні [2].

Федорова М.А. вважає, що поняття «самостійна навчальна діяльність», «самостійна робота» - це суміжні поняття. Так, під самостійною роботою вона розуміє форму організації самостійної діяльності. В свою чергу, самостійна навчальна діяльність - це складне системне явище, яке містить мотиваційно-цільовий, змістовний, операційно-діяльнісний, результативно-оціночний і рефлексивний компоненти та існує в зовнішній (дидактичній) і внутрішній (особистісній) площинах навчального процесу [9].

Звичайно, ефективність самостійної роботи в процесі навчання багато в чому залежить від умов її організації, змісту і характеру завдань, логіки їх побудови, джерела знань, взаємозв'язку між існуючими і передбачуваними знаннями в змісті завдання, якості досягнутих результатів під час виконання цієї роботи тощо. Основною рисою особистості, яка певною мірою зумовлює й об'єднує всі перераховані вище умови, необхідні для залучення здобувача освіти, є самостійність.

На думку І.В. Грабовець, самостійність - це насамперед самостійність дій, мислення. Основною умовою досить глибокого засвоєння матеріалу є самостійний аналіз нової інформації, тобто аналітичне і синтетичне опрацювання, що полягає у виділенні основних понять, встановленні причинно-наслідкового зв'язку, встановленні зв'язків між поняттями, а отже, і розуміння навчального матеріалу в цілому. Тільки на основі такого розуміння матеріалу можна самостійно робити висновки, доводити свою точку зору і узагальнювати [4].

У педагогічному словнику самостійність мислення розглядають, як здатність самому побачити питання, що потребує вирішення, і самостійно знайти відповідь на нього. Самостійний розум не шукає готових рішень і не прагне без необхідності покладатися на думки і позиції інших. Він творчо підходить до пізнання реальності, шукає і знаходить нові способи її вивчення, нові факти і закономірності, висуває нові гіпотези і теорії. Самостійне мислення тісно пов'язане з його важливістю і є важливою рисою творчої особистості [3].

Отже, можна зробити висновок, що самостійність лежить в основі самостійної навчальної діяльності. Самостійність здобувачів освіти у процесі навчання необхідна, оскільки дозволяє забезпечити досягнення одного з найважливіших принципів педагогіки - принципу свідомості.

Структурними елементами будь-якої самостійної діяльності мають бути: виокремлення мети діяльності або цілепокладання; визначення предмета діяльності; вибір засобів і способу діяльності; вибір засобів контролю результатів діяльності; вибір засобів корекції діяльності в разі отримання незадовільних результатів (зміна мотиву діяльності, трансформація орієнтовної основи діяльності тощо).

Саме спосіб діяльності приводить здобувача освіти або до отримання абсолютно нового, раніше невідомого йому знання, або до поглиблення й упорядкування вже отриманих знань. Іншими словами, самостійна навчальна діяльність як засіб навчання повинна [4]:

- на кожному конкретному етапі навчання відповідати конкретній дидактичній меті та завданню;

- формувати в здобувача освіти необхідний обсяг і рівень знань, навичок і вмінь для розв'язання професійних завдань і відповідного професійного зростання;

- виробити в здобувача освіти установку на самостійне систематичне поповнення своїх знань і набуття умінь орієнтуватися в потоці наукової інформації під час розв'язування навчальних, навчально-професійних і професійних завдань;

- стати найважливішою умовою самоорганізації, самодисципліни та самоконтролю здобувача освіти в процесі оволодіння методами професійної діяльності, пізнання та поведінки в умовах конкретної системи оцінювання знань;

- бути засобом керівництва та управління діяльністю здобувача освіти з боку викладача.

Таким чином, *самостійна навчальна діяльність* - це специфічний вид навчальної діяльності, що є складним процесом формування компетентностей, який вимагає від здобувача освіти знань процедури цілепокладання, планування, самоврядування, самоконтролю та самооцінки, здійснюваний без безпосереднього керівництва, але під наглядом викладача. Знання означених процедур визначають готовність здобувача освіти до здійснення самостійної навчальної діяльності.

Дистанційне навчання, в умовах якого вже декілька років перебуває наша країна, актуалізувало проблему організації самостійної навчальної діяльності здобувачів освіти та виявило проблему, пов'язану з готовністю здобувачів освіти до такої діяльності [1].

Психологи визначають готовність до діяльності як передумову її цілеспрямованості, регуляції, стабільності, ефективності, цілеспрямоване вираження особистості, включаючи її переконання, погляди, відношення, мотиви, емоції, вольові та інтелектуальні якості, розумові здібності [17].

У педагогіку термін «готовність» прийшов з експериментальної психології і включає умови успішності діяльності, вибіркові дії, які налаштовують людину на майбутню діяльність, передумови і види діяльності.

Серед основних підходів, щодо визначення поняття «готовність» визначають такі [13]:

- особливий загальний психічний стан людини, відповідно до якого вона розуміє важливість як власної, так і суспільної діяльності, володіння знаннями, умінями й навичками, необхідними для цієї діяльності (Г. Балл, І. Бех, Г. Костюк, В. Моляко, І. Якиманська);

- цілісне утворення, що характеризує емоційну, когнітивну і вольову мобілізацію суб'єкта в момент участі в діяльності (А. Линенко);

- єдність теоретичної, психологічної і практичної підготовки, яка включає професійну придатність особистості і підготовленість до педагогічної діяльності (В. Сластьонін);

- сукупність особистісних схильностей, що визначають досягнення відповідних результатів у конкретній ситуації діяльності (О. Хрущ).

Узагальнивши погляди вітчизняних і зарубіжних вчених, Л. Орел у своїй статті сформулювала власне бачення сутності готовності здобувачів освіти до самостійної навчальної діяльності з математики [13], на

підставі якого можна визначити загальне поняття готовності здобувачів освіти до самостійної навчальної діяльності, а саме: **готовність до самостійної навчальної діяльності** – це цілісне внутрішнє особистісне утворення здобувача освіти, яке ґрунтується на засвоєних життєвих і професійно значущих знаннях, уміннях, навичках, способах діяльності, набутому досвіді та особистісних якостях, забезпечує його ефективну взаємодію з інтелектуально-освітнім середовищем, із розвитком власних розумових здібностей у навчально-виховному процесі закладу освіти.

Ступінь сформованості готовності до самостійної навчальної діяльності оцінюється за такими компонентами: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, оцінювально-рефлексивний характеристика яких представлена в таблиці 1.

Когнітивний компонент пов'язаний із здійсненням навчальної діяльності, містить розвинені когнітивні процеси особистості, її

інтелектуальний розвиток, усвідомлення освітньої діяльності як напрямку самореалізації, уміння працювати з джерелами інформації, загальні та спеціальні знання, вміння застосовувати їх на практиці [10].

Мотиваційний компонент пов'язаний із психологічними особливостями людини як суб'єкта діяльності і передбачає позитивне ставлення до професії, відповідність її вимогам з урахуванням власних здібностей, усвідомлення важливості вдосконалення діяльності, пізнавальний інтерес, почуття обов'язку і відповідальності, уміння ставити цілі і докладати зусиль для їх досягнення, мотивація до професійного зростання, уміння планувати будь-який із напрямків діяльності [10].

Оціночно-рефлексивний компонент пов'язаний зі сформованістю в людини умінь і навичок самоорганізації, самоконтролю та самоаналізу своєї діяльності; розуміння людиною значущості самоосвіти та здатністю до її здійснення [10].

Таблиця 1

Характеристика компонентів готовності до самостійної навчальної діяльності

	Когнітивний компонент	Мотиваційно-ціннісний компонент	Оціночно-рефлексивний компонент
Показники	1. Уміння інтенсивно використовувати всі можливі інформаційні ресурси	1. Спрямованість на професію (мотиви, інтереси, схильності)	1. Здатність до самоорганізації
	2. Здатність до аналізу та синтезу	2. Професійні ціннісні орієнтації	2. Уміння визначати позитивні результати і недоліки в виконаній роботі
	3. Уміння самостійно й усвідомлено планувати свою діяльність	3. Бачення перспективи діяльності	3. Уміння зіставляти досягнуті результати із заданими цілями і вносити відповідні корективи
	4. Уміння сприймати й опановувати нові знання	4. Уміння ставити цілі й досягати їх	4. Здатність до самоаналізу
	5. Комунікативні вміння	5. Спрямованість на професійне зростання	5. Уміння регулювати свою поведінку
	6. Здатність до оволодіння базовими знаннями з професії	6. Уміння творчо підходити до вирішення професійних завдань	6. Уміння адекватно реагувати на проблеми, що виникають
	7. Уміння визначати свій стиль навчання та планувати індивідуальну траєкторію навчання	7. Спрямованість на саморозвиток	7. Здатність до самоосвіти

Здійснення самостійної навчальної діяльності здобувачами освіти повинно починатися з вивчення їх готовності до такої діяльності, яке відбувається за допомогою відповідного діагностичного інструментарію. Наприклад: анкета «Самооцінка здатності до самоосвіти і саморозвитку особистості» (В. І.

Андреев, О.П. Сергєєнкова), опитувальник «Дослідницький потенціал здобувача освіти» (Н.В. Бордовська та ін.), опитувальник «Здатність до самокерування» (Н. Пейсахова), опитувальник на визначення соціально-психологічних установок особистості в мотиваційній сфері (О.Ф. Потьомкіна), методика

«Дослідження самооцінки особистості» (Т. Дембо, С.Рубінштейн) тощо [10].

У кожному конкретному випадку (в залежності від того, де навчаються здобувачі освіти та яку освіту здобувають) повинно відбуватися змістовне коригування діагностичного інструментарію за допомогою якого визначається готовність тих, хто навчається, до самостійної навчальної діяльності, або власна розробка відповідних анкет або опитувальників. Після отримання інформації за результатами діагностичних процедур повинні бути вжиті заходи зі створення спеціального освітнього простору, що методично забезпечує формування самостійної навчальної діяльності здобувачів освіти в процесі їхнього навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективність навчального процесу в закладах освіти може підвищитися за рахунок розуміння здобувачами освіти значущості їх самостійної навчальної

діяльності, оскільки цей вид діяльності сприяє розвитку інтелектуальних і пізнавальних здібностей, а також творчої діяльності, є важливою складовою професійної компетентності сучасного фахівця. Розуміння здобувачами освіти значущості їх самостійної навчальної діяльності повинно підкріплюватися створенням та функціонуванням відповідного освітнього середовища в закладі освіти, яке дозволить формувати готовність здобувача освіти до такої діяльності (за умов, якщо готовність не сформована або перебуває на низькому рівні) та розвивати її в процесі всього періоду навчання з подальшим упровадженням в практику професійної діяльності або навчальної (за умов продовження навчання) чи суспільної діяльності. Перспективами подальшого дослідження є дослідження процесу формування готовності здобувачів освіти до самостійної навчальної діяльності та умов створення відповідного освітнього середовища в закладі освіти.

Молодий вчений. Педагогічні та психологічні науки. - 2014. - № 2. - С. 109-111.

9. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних закладів: теоретико-методологічний аспект : монографія / Олександр Володимирович Малихін. - Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. - 307 с.

10. Мартинюк І. Методика дослідження компонентів готовності студентської молоді до самоосвітньої діяльності / І. Мартинюк // Психологічний журнал. - 2020. - № 10, т. 6. - С. 130-139.

11. Організація самостійної роботи студентів / за заг. ред. В. М. Король, В. П. Мусієнко, Н. Т. Токової. - Черкаси : Вид-во ЧДУ, 2003. - 216 с.

12. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / [А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий та ін.]. - Київ : ІСДО, 1993. - 336 с.

13. Орел Л. Готовність студентів до самостійної роботи з математики та її критеріально-рівневі характеристики / Л. Орел // Проблеми підготовки сучасного вчителя. - 2013. - № 8, ч. 2. - С. 77-82.

14. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Каб. М-в України від 23.11.2011 р. № 1341. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.02.2023р.).

15. Родніна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І. В. Родніна. - Харків : Основа, 2006. - 94 с.

16. Сеньків О. Костянтин Ушинський та Адольф Дістервег: погляди на концепцію народного виховання / О. Сеньків // Молодь і ринок. - 2009. - № 12. - С. 132-127.

Список використаних джерел:

1. Алексеева Л. І. Самостійна навчальна діяльність як професійна компетентність майбутнього фахівця / Л. І. Алексеева, І. В. Малецька, О. І. Ярмолович // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. - 2012. - № 4. - С. 50-55.

2. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості: зародження та становлення / О. В. Бурлука // Науковий вісник. Серія «Філософія». - Харків : ХНПУ, 2016. - Вип. 47, ч. 1. - С. 209-220.

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. - Київ : Либідь, 1997. - 314 с.

4. Грабовець І. В. Самоосвіта як інтегруюча детермінанта самореалізації молодих фахівців у професійній діяльності : дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Грабовець Ірина Володимирівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - Кривий Ріг, 2004. - 187 с.

5. Грицюк Л. К. Організація самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищого навчального закладу / Л. К. Грицюк, М. В. Сірук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. - 2011. - № 17. - С. 9-14.

6. Гуцан Л. А. Компетентнісний підхід у сучасній освіті / Л. А. Гуцан // Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. - Київ : ПП «Фірма «Гранмна», 2013. - С. 52-56.

7. Євменова В. І. Організація самостійної роботи студентів з педагогіки : навч. посіб. / В. І. Євменова. - Харків : ХДПУ, 2000. - 160 с.

8. Захарова Г. Б. Самостійна навчальна діяльність студентів ВНЗ у рамках компетентнісного підходу / Г. Б. Захарова //

17. Столяренко О. Б. Психологія особистості : навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. - 280 с.

References

1. Alekseeva, LI, Maletska, IV & Yarmolovych, OI 2012, 'Samostiina navchalna diialnist yak profesiina kompetentnist maibutnoho fakhivtsia' [*Independent learning activity as a professional competence of a future specialist*], *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. no 4, Pp. 50-55.
2. Burluka, OV 2016, 'Samoosvita osobystosti: zarozhennia ta stanovlennia' [*Self-education of the individual: origin and formation*], *Naukovyi visnyk. Seriia «Filosofia»*, iss. 47, part 1, Pp. 209-220. ,
3. Honcharenko, S 1997, *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*, Lybid, Kyiv
4. Hrabovets, IV 2004, 'Samoosvita yak intehruiuha determinanta samorealizatsii molodykh fakhivtsiv u profesiinii diialnosti' [*Self-education as an integrating determinant of young professionals' self-realization in professional activity*], *Kand. sotsiol. nauk thesis, Kyivskiy natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka*. Kryvyi Rih.
5. Hrytsiuk, LK & Siruk, MV 2011, 'Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv u navchalnomu protsesi vyshchoho navchalnoho zakladu' [*Organization of students' independent work in the educational process of a higher educational institution*], *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, no 17, Pp. 9-14.
6. Hutsan, LA 2013, 'Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti' [*Competency-based approach in modern education*], *Formuvannia bazovykh kompetentnosti u vykhovantsiv pozashkilnykh navchalnykh zakladiv : Materialy Mizhnarodnoi nauk.-prakt. Konferentsii*, PP «Firma «Hranmna», Kyiv, P. 52-56.
7. Yevmenova, VI 2000, *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv z pedahohiky [Organization of students' independent work in pedagogy]*, KhDPU, Kharkiv
8. Zakharova, HB 2014, 'Samostiina navchalna diialnist studentiv VNZ u ramkakh kompetentnisnoho pidkhodu' [*Independent learning activities of university students in the framework of a competency-based approach*], *Molodyi vchenyi. Pedahohichni ta psykholohichni nauky*, no 2, Pp. 109-111.
9. Malykhin, OV 2009, *Orhanizatsiia samostiinoi navchalnoi diialnosti studentiv vyshchyykh pedahohichnykh zakladiv: teoretyko-metodolohichni aspekt [Organization of independent learning activities of university students: theoretical and methodological aspect : monograph]*, Vydavnychi dim, Kryvyi Rih
10. Martyniuk, I 2020, 'Metodyka doslidzhennia komponentiv hotovnosti studentskoi molodi do samoosvitnoi diialnosti' [*Methods of studying the components of students' readiness for self-education*], *Psykholohichni zhurnal*, no 10, vol, 6, Pp.130-139.
11. Korol, VM(ed), Musienko, VP (ed) & Tokovoi, NT (ed) 2003, *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv [Organization of students' independent work]*, Vyd-vo ChDU, Cherkasy
12. Aleksiuk, AM, Aiurzanain, AA, Pidkasystyi, PI 1993, *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv v umovakh intensyfikatsii navchannia [Organization of students' independent work in the context of intensified learning]*, ISDO, Kyiv
13. Orel, L 2013, 'Hotovnist studentiv do samostiinoi roboty z matematyky ta yii kryterialno-rivnevi kharakterystyky' [*Students' readiness for independent work in mathematics and its criterion-level characteristics*], *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*, no 8, part 2, P. 77-82.
14. Kabinet Ministriv Ukrainy 2011, Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii : Postanova vid 23.11.2011 r. № 1341 [*On approval of the National Qualifications Framework : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 23.11.2011 № 1341*], viewed 01 May 2023 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%DO%BF#Text>>
15. Rodnina, IV 2006, *Kompetentnisno oriientovanyi pidkhid do navchannia [Competency-based approach to training]*, Osnova, Kharkiv
16. Senkiv, O 2009, 'Kostiantyn Ushynskiy ta Adolf Disterveh: pohliady na kontseptsiiu narodnoho vykhovannia' [*Konstantin Ushynskiy and Adolf Disterweg: views on the concept of public education*]. *Molod i rynek*, no 12, Pp. 132–127.
17. Stoliarenko, OB 2012, *Psykholohiia osobystosti [Personality psychology]*, Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv

Стаття надійшла до редакції 05.05.2023 р.